

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 8, с. 275–277

Нині одним з найактуальніших питань економічної політики України є вдосконалення чинного законодавства, що регулює відносини в економічній сфері. По мірі поглиблення економічних реформ все більш очевидною стає необхідність перегляду законодавчого регулювання відносин в окремих галузях економіки і, зокрема, вдосконалення законодавства фінансового сектору.

Для України у 2000–2001 рр. характерним було динамічне зростання більшості макроекономічних показників. Постає питання: якою мірою є сталими прояви кон'юнктурних особливостей зазначеного періоду. Однозначно можна стверджувати, що без розвитку фінансового ринку, банківської і небанківської системи перспективи подальшого розвитку держави сумнівні.

Останніми роками Верховна Рада України прийняла низку надзвичайно важливих щодо створення умов для подальшого розвитку фінансового ринку законів: “Про банки і банківську діяльність”, “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб”, “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні”. Триває підготовка законопроектів “Про кредитні спілки”, “Про недержавне пенсійне забезпечення”, “Про інститути спільного інвестування”, нової редакції законів “Про цінні папери і фондову біржу”, “Про страхування”*. Проте загалом як стан законодавчого забезпечення функціонування фінансової системи України, так і рівень її загального розвитку залишаються незадовільними.

Більшість фінансових установ, які функціонують в Україні, дрібні, неефективні і високозатратні, нестабільні. Інвестори як зарубіжні, так і

вітчизняні не мають достатніх гарантій захисту своїх вкладень. Звідси недовіра споживачів фінансових послуг. Потрібні подальша концентрація і централізація капіталу як у банківському, так і в позабанківському сегментах фінансового сектору, що створить умови для захисту прав інвесторів.

Одним з найважливіших компонентів забезпечення сталого розвитку фінансового сектору України і економіки загалом є вдосконалення системи регулювання банківської діяльності. Серед існуючих найбільших прогалин і проблем у галузі банківського регулювання слід зазначити відсутність систематизованого підходу до визначення юридичних і економічних стимулів для створення потужного ринку кредитних ресурсів. Для банківського ринку держави характерні високі витрати і висока вартість послуг, у результаті чого більшість кредитів стають недоступними для клієнтів банківських установ. Високою є відсоткова ставка за користування кредитом. До основних чинників цього належать як недосконалість внутрішніх управлінських структур, так і вади законодавства. Так, згідно з діючим положенням кредит можна надавати під заставу. Для цього потрібно визначити вартість заставного майна. За цю процедуру банки повинні платити великі кошти, що також позначається на вартості кредиту. З урахуванням того, що в Україні більшість банківських установ невеликі за обсягами капіталу, більшість кредитів беруть також невеликі фірми та підприємства, тому підвищення вартості кредиту набуває надзвичайно негативного значення щодо подальшого розвитку малого підприємництва. На рівень витратності впливає і Закон України “Про виконавче провадження”, який є дуже недосконалим.

Слабким місцем українського банківського законодавства є також відсутність спеціального пра-

* За час підготовки збірника до випуску практично всі зазначені законопроекти були прийняті Верховною Радою України і набрали чинності.

вового регулювання питань внутрішнього та іноземного інвестування в банківську систему України. Маловірогідним є успішний розвиток банківської системи без законодавчого забезпечення сприятливих умов для залучення інвестицій у банківський сектор економіки, а також системи гарантій інвесторам від можливих збитків у результаті інфляційних процесів, фінансових ризиків, незважених дій державних органів тощо. Підлягають врегулюванню також питання, пов'язані з управлінням банками як господарськими товариствами з метою посилення внутрішнього контролю за діяльністю банку з боку акціонерів і перетворення останніх на активних учасників процесу управління банківським капіталом. Нині ці питання регулюються положеннями законів України "Про режим іноземного інвестування", "Про інвестиційну діяльність" і "Про господарські товариства", які врегульовують правовий режим інвестування в банки та управління банком на загальних засадах без урахування специфіки операцій, притаманних банківським установам.

Треба також визнати незадовільний стан небанківських фінансових установ. Нині в Україні діє понад 300 страхових компаній, 600 кредитних спілок, невелика і нестабільна кількість інвестиційних фондів та компаній (більшість з них мають тенденцію до закриття), лізингові компанії. Але вони не впливають на економіку, оскільки їх активи дуже малі. Наприклад, сума активів всіх страхових компаній України дорівнює активам середньої страхової компанії в Європі. Сукупні активи українських страхових компаній не дають змоги здійснювати страхування одного масштабного інвестиційного проекту.

Страхова діяльність в усьому світі є одним з найприбутковіших видів бізнесу. Страховики стабільно займають передові позиції серед 1000 компаній світу, що мають найвражаючі фінансові результати. А в Україні рівень розвитку страхового ринку забезпечує покриття щонайбільше 10 % ризиків, що спостерігаються у країні, тоді як у більшості розвинених держав цей показник складає не менше 90–95 %. Частка національного страхового ринку України в загальному обсязі страхових послуг, які надаються в Європі, не перевищує 0,05 %. І це при тому, що в Україні проживає понад 7 % населення Європи. Водночас страхування нині, напевно, є єдиною галуззю економіки України, де вже кілька років фіксується стабільне зростання основних показників. Отже, позитивна динаміка у розвитку ринку страхових послуг спостерігається, але ще не набрала суттєвих темпів. На жаль, дуже низькими залишаються фінансові

можливості національних страхових компаній щодо покриття великих ризиків. Понад 2/3 страхових компаній України мають статутний фонд нижче від мінімального розміру, визначеного Законом України "Про страхування". Фінансовий стан галузі страхування в Україні свідчить про те, що страхова діяльність є одним з найменш розвинених секторів української економіки. Мало того, з кожним роком зменшується кількість реально працюючих страховиків і знижується рівень їх платоспроможності, що має наслідком розширення ринку перестраховування страхових ризиків в іноземних страхових компаніях. До факторів, що стримують розвиток ринку страхових послуг, належать недостатня і недосконала нормативно-правова база, недобросовісна конкуренція, порушення антимонопольного законодавства, а також низький рівень страхової культури.

Таким чином, пріоритетом для розвитку страхування в Україні має бути створення невеликої кількості потужних страхових компаній, здатних самостійно брати на себе істотні ризики без потреби в перестрахованні. Ця мета може бути досягнута двома методами. Перший — шляхом концентрації капіталу українських страхових компаній. Це завдання може бути вирішено через встановлення високих кваліфікаційних вимог для зайняття страховою діяльністю, таких як розмір статутного фонду страхової компанії, адекватність капіталу страхової компанії, рівень страхових резервів та ін. Паралельно з цим мають бути законодавчо врегульовані питання реорганізації страхових компаній через їх злиття і об'єднання. Другий метод — зняття обмежень на нерезидентів для зайняття страховою діяльністю в Україні. Зокрема, обмеження щодо участі нерезидентів у страхових компаніях необґрунтоване, оскільки стимулює зміщення акцентів на перестраховування без створення належної інфраструктури страхової діяльності в Україні, у тому числі за допомогою інвестування в неї іноземного капіталу.

Зауважимо, що в Україні існує безсистемне законодавство щодо діяльності фінансово-кредитних установ. Якщо діяльність банків як різновиду фінансово-кредитної установи врегульована останньою редакцією Закону України "Про банки і банківську діяльність", то щодо інших фінансово-кредитних установ немає окремого законодавчого акту. Таким нормативним документом може бути Закон "Про фінансово-кредитні установи", предметом регулювання якого повинно стати: визначення видів фінансово-кредитних установ, що функціонують в Україні, включаючи інвестиційні фонди і компанії, довірчі товариства, пенсійні

фонди, страхові компанії, кредитні спілки та ін.; запровадження єдиної системи регулювання і нагляду за діяльністю фінансово-кредитних установ; встановлення чітких вимог до діяльності фінансово-кредитних установ щодо їх ліцензування, організаційно-правової форми, адекватності капіталу; обмеження щодо діяльності окремих видів фінансово-кредитних установ; порядок вирішення питань неплатоспроможності, реорганізації і ліквідації фінансово-кредитних установ.

Потребує істотного вдосконалення законодавство України про діяльність окремих видів фінансових посередників. Зокрема, це стосується питань діяльності довірчих товариств. Нині їх діяльність регулюється положеннями Декрету Кабінету Міністрів України "Про довірчі товариства" від 17 березня 1993 р., який фактично має декларативний характер, оскільки ринку довірчих операцій майже не існує. У цьому зв'язку доцільно прийняти закон "Про довірче управління майном", який має визначити вимоги до створення і діяль-

ності довірчих товариств; коло операцій, що здійснюються довірчим товариством; створення сприятливих умов для розвитку операцій з довірчого управління; забезпечення гарантій прав та інтересів довіритель.

На нашу думку, існує нагальна необхідність у законодавчому забезпеченні діяльності кредитних спілок і недержавних пенсійних фондів з огляду на створення належної інфраструктури для розвитку цивілізованого фінансового ринку.

Наведений аналіз не мав на меті всебічне висвітлення законодавчих основ та нормативної бази регулювання фінансового сектору економіки України. Але він акцентує увагу на принципових проблемах, пов'язаних з удосконаленням існуючого правового регулювання фінансових відносин. Законотворча робота в цій сфері має бути спрямована на приведення діючого правового регулювання фінансового сектору у відповідність з вимогами існуючого фактичного стану речей на фінансових ринках.